

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.16, november 2020

Indledningen er redigeret af Jon Tafdrup og Kirsten Vad

Tilsyn ved dr.phil. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Sange til Maifesten i Danske Samfund og Den 28de Mai i Danske Samfund

ved Lasse Stein Holst

Indhold

- 1 Anledning og baggrund
- 2 Talen
 - 2.1 Grundtvigs kritik af stænderforsamlingerne
 - 2.2 Historiens skræmmebilleder
 - 2.3 Modtagelsen
- 3 Sangene
 - 3.1 “Det Gamle det gjælder nu lidt kun paa Jord”
 - 3.2 “Hjerter og Løver i sit Skjold”
- 4 Anvendt litteratur

1 Anledning og baggrund

Den 28. maj 1841 afholdtes et arrangement i foreningen Danske Samfund i anledningen af tiåret for Frederik 6.s tilsagn om at oprette De Rådgivende Provinsialstænder, ofte kaldet stænderforsamlingerne. Grundtvig holdt en tale for de fremmødte, og ved samme lejlighed blev hans to nye sange med førstelinjerne “Det Gamle det gjælder nu lidt kun paa Jord” og “Hjerter og Løver i sit Skjold” afsunget; en før og en efter talen (Grundtvig 1841a). Sangene blev trykt i et lille hæfte med titlen *Sange til Maifesten i Danske Samfund*, der formentlig blev uddelt på dagen. Grundtvigs tale samt de to sange blev senere trykt og udgivet under den fælles titel *Den 28de Mai i Danske Samfund*.

Den 28. maj 1831 var det blevet offentliggjort af Statsrådet, at man efter forhandlinger var blevet enige om at indføre stænderforsamlinger i det danske rige: to i det danske kongerige i Roskilde og Viborg; to i hertugdømmerne i Slesvig By og Itzehoe i Holsten. Tre år senere, den 15. maj 1834, vedtog Frederik 6. og Statsrådet en lov om at oprette De Rådgivende Provinsialstænder, som hermed trådte i kraft.

Læs mere

Læs mere om Danske Samfund i [indledningen til *Det Danske Samfund*](#) samt hos Lundgreen-Nielsen 1992, s. 31-79, og om den 28. maj og de rådgivende stænderforsamlinger i [indledningen til "*Det danske Maigilde. \(Til Udgiveren.\)*"](#).

I det følgende behandles først talen og dens modtagelse, dernæst sangene.

2 Talen

2.1 Grundtvigs kritik af stænderforsamlingerne

Grundtvig var fra begyndelsen, som han også bemærker i talen, negativt stemt over for stænderforsamlingerne – eller "Folke-Raadet", som han oftest kaldte dem. Allerede i sit første politiske skrift, *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen* fra 1831, tog han afstand fra repræsentative forsamlinger. Med en henvisning til blandt andet urolighederne under Den Franske Revolution 1789 beskrev han, hvor galt det kunne gå, hvis folket uden videre fik for meget magt:

hos Almueen er det umueligt andet, end at Vantro, Selv-Klogskab og Selv-Raadighed, naar de blive herskende, maae, ved første givne Leilighed, udbryde i Volds-Giærninger, som forstyrre [ødelægger], og omsider opløse Samfundet (Grundtvig 1831, s. 24 f.).

I sin tale ved majfesten 1841 giver han udtryk for lignende synspunkter: Hvis en repræsentativ forsamling skal fungere i praksis, må den bestå alene af "høivise, upartiske, uegennyttige, lydesløse, ufeilbare, fuldkomne Skabninger" (Grundtvig 1841b, s. 8), men realiteten er, at mængden, "*Fleerheden*" (s. 8), altid vil være det modsatte, og en lovgivende forsamling vil altså blandt andet have den negative konsekvens, at "enkelte veltænkende og veloplyste Mænd" kan blive nedstemt af og overhørt i mængden (s. 12).

Ved tiåret for stænderforsamlingernes indførelse var Grundtvig utilfreds med, hvad de hidtil havde udrettet. Han kritiserer bl.a. forsamlingerne for ikke at være offentlige:

vel bekendtgjøres Raadets Forhandlinger ved Trykken, men holdes dog inden lukte Dørre, saa det beroer paa en enkelt Mands Skjøn og Tænkemaade, hvor fuldstændig Bekendtgjørelsen skal blive (s. 12).

Grundtvigs tale er langt hen ad vejen et forsvar for det bestående og imod en alt for gennemgribende forfatningsændring. Han mener ikke, at den danske statsindretning

skal grunde på abstrakte idealer, på en “Muelighed”, en “sød Drøm” eller et “tomt Hjernesvind”, der ser godt ud “paa Papiret” (s. 8), ligesom den ikke blindt må efterligne fremmede landes principper, som kun har hjemme “ensteds *udenfor* Danmark, i *Norge, Tydskland* eller *Frankrig*” (s. 15). Med Grundtvigs ord strider disse idealer mod ‘virkeligheden’ og ‘kendsgerningerne’, som han kan finde belæg for i historien (s. 8 f.).

2.2 Historiens skræmmebilleder

Som skræmmeeksempler på, hvor galt det kan gå, når kongens magt indskrænkes og repræsentative forsamlings indflydelse på lovgivningen bliver for stor, nævner Grundtvig Niels Ebbesens og Frederik 3.s tid, hvor riget kom “paa Randen af sin Undergang” (s. 8).

Da Christoffer 2. blev valgt som konge i 1320, måtte han besegle en håndfæstning, der indskrænkede kongens beføjelser betydeligt i forhold til hans forgængere. Han kunne dog ikke leve op til sit løfte og blev i 1326 afsat af rigsrådet, hvorefter Valdemar 3. blev sat på tronen med en håndfæstning, der indeholdt mindst lige så mange begrænsninger. Efter en kort tid tilbage på tronen døde Christoffer 2. i 1332, og i de følgende otte år var Danmark uden konge. Riget blev delt mellem forskellige parter, blandt andre Valdemar 3.s morbror, Gerhard 3., bedre kendt som ‘den kullede greve’, som havde fået Fyn og Jylland i pant. Det var en tid præget af politiske magtspil, oprør og borgerkrigs-lignende tilstande. Niels Ebbesen, som Grundtvig bruger som nationalt forbillede i flere af sine 28. maj-taler i Danske Samfund (Lundgreen-Nielsen 1992, s. 75), myrdede under et oprør i Randers i april 1340 Gerhard 3., og det er siden blevet tolket som en af årsagerne til, at Valdemar 4. Atterdag igen kunne etablere kongedømmet. Valdemar 4. Atterdag slap vel at mærke ved sin indsættelse som konge for at underskrive en egentlig håndfæstning.

Danmarkshistoriens sidste, men hidtil mest indskrænkende håndfæstning måtte Frederik 3. underskrive, da han satte sig på tronen i 1648. Det var en håndfæstning, der gav rigsrådet betydeligt større indflydelse på statslige områder. Rigsrådet skulle egentlig repræsentere hele riget, men reelt var det enkelte magtfulde adelige slægter, der sad på posterne. Den stramme håndfæstning førte til magtkampe mellem kongen og rigsrådet, og i 1660 afskaffede Frederik 3. håndfæstningerne, hvilket banede vejen til enevælde og dermed afslutningen på det adelvælde, som rigsrådets indflydelse var et udtryk for.

2.2 Kongehånd og folkestemme

Grundtvig nævner selv at han med tiden blev mere positivt stemt over for stænderforsamlingerne, og efterhånden opdagede han, at blandt Frederik 6.s gode gerninger var oprettelsen af forsamlingerne den “Største og Glædeligste, fordi den omfatter hele Rigets Tarv og er skicket til at gavne og glæde den sildigste Efterslægt saavelsom os” (s. 6). Den store gevinst ved forsamlingerne var, at folkestemmen blev sat fri, hvilket vil sige, at befolkningen i højere grad fik mulighed for at ytre sig og udveksle meninger. Dog var det reelt kun de stænderdeputerede, der fik mulighed for at ytre sig, og censuren gjorde det fortsat svært for andre at udtrykke sig frit under

enevælden. Men det var et afgørende forhold for Grundtvig, at forsamlingerne forblev rådgivende og ikke fik "afgørende Stemme" (s. 7). Deres rolle var at rådgive kongen; de måtte ikke få direkte indflydelse på regeringen, for i så fald ville det blive en delt regering, og de historiske skræmmeeksempler viser netop, hvilke uheldige konsekvenser en delt regering kan få.

Indførelsen af enevælden i 1660 tolker Grundtvig som en genforening af pagten mellem kongen og folket. I hans udlægning har folket skænket kongen den enevældige magt med tillid til, at han vil arbejde for "Rigets Vel og ramme *fælles Bedste*" (s. 10). I talen beskriver Grundtvig et samfundsideal, hvor kongen styrer vejledt af kyndige mænds offentlige ytringer, noget der senere er blevet kaldt opinionsstyret enevælde (Seip 1958). Grundtvig taler om stænderforsamlingernes fremtid som "det lyse Haab, at Marken skal blomstre fra Slægt til Slægt under faderlige *Enevolds-Konger*, oplyste og styrkede ved den kiærlige, den *fri*, den udødelige *Folke-Stemme!*" (Grundtvig 1841b, s. 21). Det er det centrale princip i ideen om det opinionsstyrede enevælde, at magten skal udøves i overensstemmelse med den offentlige mening. Tine Damsholt forklarer teoriens ideal på følgende måde:

Regenten sås som den offentlige menings tolk, men til gengæld hævdede man ytringsfrihedens vigtighed, idet den sås som en kontrollerende instans. Den offentlige mening, der frit kunne komme til orde og kritisere landets styre, var altså en garanti, der opfattedes som nødvendig i et monarki (Damsholt 1995, s. 142 f.).

Når folket viser kongen trofasthed ved at skænke ham den enevældige magt, mener Grundtvig, at han vil blive motiveret til at arbejde for det *fælles bedste*, og oprettelsen af stænderforsamlingerne er ifølge Grundtvig et eksempel på den gensidige trofasthed, hvor kongen skænker folket retten til at komme til orde (s. 11). Frederik 6.s formål med at oprette stænderforsamlingerne var ifølge Grundtvig at opdage "Feil i sit *Cancellies* og *Rentekammers* Forestillinger" og få "Oplysning [...] om hvad den *danske* Folkeaaand kræver og hvad *Danmarks* Hjerte enten ønsker eller vil frabede sig" (s. 15).

Idealet er altså, at en konge uden håndfæstning og et folk med ytringsfrihed i forening skal stræbe mod det fælles bedste. Men med folket mener Grundtvig ikke nødvendigvis det samme som flertallet eller 'flerheden'. Det skal nærmere forstås som det, Jean-Jacques Rousseau har kaldt 'folkeviljen', som Tine Damsholt har beskrevet i en artikel om Grundtvigs politiske tænkning:

Den utopiske symbiose mellem stat og individ forankres i ideen om folkeviljen, der forener de enkeltes viljer, idet man sætter egne interesser tilside for det fælles bedste. Folkeviljen er mere end folkets vilje udtrykt ved flertalsafgørelser, folkeviljen er viljen til det fælles bedste, og denne vilje skaber folket. Denne bestemmelse af, at det kræver samfundssind at være et folk, er central i forhold til Grundtvigs politiske univers (Damsholt 1995, s. 142).

Det er altså ikke nok, at folket har ret til frit at ytre sig; de skal også kunne tilsidesætte egne interesser til fordel for det fælles bedste. Folkestemmen skal med andre ord være i stand til at "udtrykke det *Danske* Folkeliv" (Grundtvig 1841b, s. 14).

Resten af talen kan læses som en bøn til Christian 8. om at oprette en højskole i Sorø, som kan tjene til at danne befolkningen på modersmålet, så de bliver klar til at deltage i den offentlige debat. Gør han det, kan han sammenlignes med Danmarks største konger (s. 17).

2.3 Modtagelsen

Grundtvigs tale blev den 4. juli 1841 behandlet i dagbladet *Fædrelandet*, som var organet for den nationalliberale opposition, og det var derfor ikke så overraskende, at indlæggets anonyme forfatter gjorde indvendinger mod Grundtvigs synspunkter. Indledningsvis kritiserer dagbladets forfatter Grundtvig for at ville gøre sine subjektive meninger til almene sandheder. Grundtvigs største fejl er, at han ikke er i stand til at få sine tanker til at træde klart frem, og man skal altså søge efter “Tankens fornuftige Bestemmelser” i “de raa Forestillingers chaotiske Virvar, i den tøileløse Phantasies Billeder” ([Anonym] 1841, sp. 4557). Den skærende modsigelse, der ifølge forfatteren er i Grundtvigs teorier, bliver blindt overset af hans tilhængere, der som parti støtter hans person snarere end hans ideer.

I avisen udlægges Grundtvigs opfattelse af den ideelle statsindretning: Den består ifølge forfatteren af “en organisk Heelhed”, hvis enkelte dele ikke må gribe ind i hinandens funktioner, hvor man øverst i hierarkiet finder fyrsten, hos hvem viljen og magten, dvs. den lovgivende og den udøvende myndighed, er forenet (sp. 4558). Stænderforsamlingernes rolle er at forberede fyrsten med sine råd og meninger, som altså først hos fyrsten bliver til lovgivning og udøvelse i virkeligheden. Systemet vil ifølge forfatteren ikke fungere i en moderne stat, hvor “den individuelle Villie er kommen til Selvstændighed”, og hvor dens enkeltes vilje altså ikke længere kan antages for at være “identisk med Folkevillien” (sp. 4558). Grundtvigs fejl er altså, at han betragter fyrstens subjektive vilje som et udtryk for folkets vilje.

Forfatteren går i rette med Grundtvigs påstand om, at stænderforsamlingerne ikke må få for meget magt, fordi de i bund og grund er egoistiske og derfor vil forhindre kongen i at gøre det gode. Kongens egne svagheder vil derimod opvejes af den store magt, han ved, at befolkningen med kærlighed har lagt i hans hænder (sp. 4559). Forfatterens anke er, at det sidste argument for enevælden lige så vel kunne bruges imod den, da det ikke er utænkeligt, at kongens ‘naturlige svaghed’, når han fik for meget magt, kunne udarte sig til “forstokket brutalitet” (sp. 4559). Netop dette problem vil “det constitutionelle System” ifølge forfatteren løse (sp. 4559).

I juli 1841 skrev F.C. Sibbern to artikler med overskriften “I Anledning af Grundtvigs Tale sidste 28de Mai” i dagbladet *Dagen*. Den første artikel fra den 17. juli handler ikke så meget om Grundtvigs tale, som den handler om det emne, der var anledningen til talen, altså stænderforsamlingens oprettelse. Sibbern slår fortrøstningsfuldt fast, at den “politiske Syge, som vi i det ulyksalige Aar 1840 hjemsøgte med”, så vidt synes at være overstået (Sibbern 1841a, sp. 1). Der henvises sandsynligvis til Christian 8.s overtagelse af tronen i december 1839, som medførte, at den liberale opposition fik et større håb og dermed lagde et større pres på kongen for at få en fri konstitution. Sibbern retter en hård kritik mod “Mangevoldsmagtens Dæmon” og “det hele kjedsommelige Agitations- og Oppositionsvæsen” (sp. 1), og var det ikke, fordi han

vidste, at der blandt “Regjeringens høist staaende Mænd” (sp. 2) var en vilje til at holde fast ved forordningen om stænderforsamlingerne, ville han mene, at tiden var inde til, at den havde spillet sin rolle til ende (sp. 2). Sibbern glædes nu over, at

Intelligentsens og Retsindighedens Mænd mere og mere, den Ene efter den Anden, have afgivet Beviser paa, at i dem maae Mangelmagtens Venner lige saa lidet vente at finde Støtte eller Tilhold, som deres hæsrøstede Koryphæer maae troe i dem at have Kammerader, de som gode Indtægter kunne Indcassere (sp. 1).

Til disse intelligentsens og retsindighedens mænd må Sibbern altså have henregnet Grundtvig, hvis tale han behandler i den følgende artikel.

Sibberns anden artikel fra den 23. juli er en anmeldelse af den trykte version af Grundtvigs 28. maj-tale. Sibbern ønsker at lade teksten tale for sig selv, og hans metode er derfor at citere “gyldne Ord”, det vil sige længere passager, hvor han fremhæver ord eller sætninger (Sibbern 1841b, sp. 1). Enkelte bemærkninger falder dog på vejen. Indledningsvis roser han Grundtvigs talegaver:

jeg maa sige, at, dersom jeg skulde fremlægge Beviser for, at ei blot det *talte* Ord, men og det *skrevne* kan udøve en levende Virkning, være det ved at *vække*, eller at *gjenoplive*, og at ei blot det *hørte*, men og det *læste* Ord kan opfattes *levende*, saa vilde jeg blandt meget Andet anføre denne Tale, der idetmindste paa mig har gjort en levende Virkning (sp. 1).

Dertil forsikrer han sin læser om, at der i talen ikke er mange “Særheder eller noget Manereret, som den Grundtvigske Stil undertiden har vel Meget af”, men at talen “strømmer hen med megen Naturlighed” (sp. 1). Desuden finder han de to sange, der blev sunget på mødet, “skjønne” (sp. 2).

3 Sangene

3.1 “Det Gamle det giælder nu lidt kun paa Jord”

I sangen med førstelinjen “Det Gamle det giælder nu lidt kun paa Jord” sammenligner Grundtvig Frederik 6.s regeringstid med Holger Danskes tilbagekomst (strofe 3). Denne nationalhelt var blevet vakt til live i B.S. Ingemanns digtkreds *Holger Danske* fra 1837, som Grundtvig flere gange vendte tilbage til i Danske Samfund (Lundgreen-Nielsen 1992, s. 75). Han opfattede figuren som en “historisk-poetisk Person, som har hjemme baade i Fortid, Nutid og Fremtid” og som et billede på “en Danskhed, der, [...] naar det Fremmede truer, slaauer til i Tide” (citeret efter Lundgreen-Nielsen 1992, s. 73 f.). På samme vis skildres Frederik 6. som en nationalhelt, der i sin regeringstid vækkede folkets stemme fra det dybe. Der hentydes her til oprettelsen af stænderforsamlingerne, og i sangen formulerer Grundtvig sit ideale billede af *det opinionsstyrede enevælde*:

Hvor Folket har Stemme og Kongen har Magt,
Hvor Bønder i Raadet har Sæde,
Der Hoved og Hierte i kiærlig Pagt
Skal enes og klares, og kvæde (strofe 7).

Med sangens melodiangivelse henviser Grundtvig til sin egen sang med førstelinjen “Kong Fredrik den Sjette henslumred i Fred” fra 1839, der også blev sunget til et arrangement i Danske Samfund. Denne sang blev skrevet over melodien til en vise om Slaget på Reden “Vi alle dig elske, livsalige Fred” fra 1801 af Werner Hans Frederik Abrahamson.

3.2 “Hjerter og Løver i sit Skjold”

Grundtvigs oplæg ved møderne i Danske Samfund handlede ofte om folkelighed og danskhed. Sangen med førstelinjen “Hjerter og Løver i sit Skjold” opsummerer nogle af de værdier, han lagde vægt på: fædrelandet, modersmålet, kongen. Også i denne sang nærer Grundtvig håb om en gylden tid – en “tredje Løve-Stund” (strofe 15) – som stænderforsamlingerne og den frie folkestemme skal opfylde. Sangen er bygget op om Danmarks rigsvåben, der med sine tre løver omgivet af ni stjerner kendes fra Valdemarstiden 1157-1241. Våbenet bliver altså et symbol på noget, der har bestået siden “Hedenold” (strofe 1), siden den gyldne fortid.

Sangen er skrevet i folkevisestil. Melodien er hentet fra folkevisen om *Esbern Snare* med førstelinjen “Dan Konning og Hr. Asbiørn Snare” (DgF 131 E), og Grundtvig overtager også vises mellem- og omkvæd.

4 Anvendt litteratur

- Abrahamson, Werner Hans Frederik (1801) “Vi alle dig elske, livsalige Fred” i *Tvende Fædrelands Sange i Anledning af den 2den April 1801*. Haderslev.
- [Anonym] (1841) “Den 28de Mai i danske Samfund. Af N. F. S. Grundtvig. Kjøbenhavn 1841” i *Fædrelandet*, nr. 568, 4. juli, sp. 4557-4559. København.
- Damsholt, Tine (1995) “‘Jeg er en gammel Royalist, det ved De nok’. Elementer i Grundtvigs politiske tænkning” i *Grundtvig-Studier* 1995, s. 140-162. København.
- *Esbern Snare* (DgF 131 E) i *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12, 1853-1976. København..
- Grundtvig, N.F.S. (1831) *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1841a) *Sange til Maifesten i Danske Samfund*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1841b) *Den 28de Mai i Danske Samfund*. København.
- Lundegreen-Nielsen, Flemming (1992) “Grundtvig og danskhed” i *Dansk Identitetshistorie*, bind 3, s. 9-187. København.
- Seip, Jens Arup (1958) “Teorien om det opinionsstyrte enevelde” i

Historisk Tidsskrift, nr. 38, s. 397-463. Oslo.

- Sibbern, F.C. (1841a) "I Anledning af Grundtvigs Tale sidste 28de Mai. (af Professor Sibbern). I" i *Dagen*, nr. 164, 17. juli, sp. 1-3. København.
- Sibbern, F.C. (1841b) "I Anledning af Grundtvigs Tale sidste 28de Mai. (af Professor Sibbern). II" i *Dagen*, nr. 169, 23. juli, sp. 1-2. København.